

Історія

УДК 338.45(477):355.02(047)(100"1991")

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18636256>

**Спадщина військово-промислового комплексу СРСР в Україні після
відновлення незалежності 1991 р.**

Кравець Наталія,

методист кафедри гуманітарних наук

Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного,

Україна, <https://orcid.org/0000-0002-7455-3236>

Прийнято: 21.01.2026 | Опубліковано: 31.01.2026

Анотація. Дослідження висвітлює кризову трансформацію оборонно-промислового комплексу України після розпаду СРСР у 1991 році. Визначено, що Україна успадкувала надлишкові запаси радянського озброєння, які перевищували національні потреби.

У дослідженні запропоновано комплексне переосмислення трансформації оборонно-промислового комплексу України після 1991 року як результату структурних управлінських рішень і стратегічних обмежень перехідного періоду, а не як автоматичного наслідку розпаду СРСР.

Доведено, що український оборонно-промисловий комплекс (ОПК) розвивався за пострадянською моделлю, що характеризувалася низькою адаптивністю до зовнішніх викликів, неспроможністю ефективно забезпечувати потреби сил оборони, високою залежністю від державного фінансування, недостатньою прозорістю, а також слабкою фінансовою дисципліною й виконавською відповідальністю.

Звернено увагу на те, що протягом 1990-х – початку 2000-х бюджет України поповнювався здебільшого за рахунок експорту надлишкових запасів радянської зброї та боєприпасів зі складів, водночас ця практика не сприяла технологічному оновленню чи інвестиції в нові розробки.

Проаналізовано і надано оцінку ключовим факторам, що впливали на формування повноцінної вітчизняної оборонної галузі: перехід від планової до ринкової економіки; трансформацію методів управління; відсутність розвиненої нормативно-правової бази; розрив інтегрованих виробничих циклів.

Визначено, що спадщина ВПК України потребувала диверсифікації виробництва, технологічної модернізації, зменшення залежності від Росії, адаптації до ринкових умов і нових геополітичних реалій. Ефективна реалізація цього потенціалу вимагала системних реформ, державної підтримки та інтеграції в міжнародні оборонні кооперації для збереження й розвитку оборонних спроможностей у контексті незалежності.

Підкреслено, що за відсутності комплексної державної стратегії та на тлі геополітичної нестабільності значна частина радянської спадщини або була втрачена, або не реалізована в повному обсязі.

Ключові слова: *військово-промисловий комплекс, оборонно-промисловий комплекс, Збройні Сили України, економіка, експорт озброєнь; інституційні реформи.*

The legacy of the USSR military-industrial complex in Ukraine after the restoration of independence in 1991

Nataliia Kravets,

Methodologist at the Department of Humanities

Hetman Petro Sahaidachny National Army Academy, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0002-7455-3236>

Abstract. *The study highlights the crisis transformation of the defense-industrial complex of Ukraine after the collapse of the USSR in 1991. It is determined that Ukraine inherited surplus stocks of Soviet weapons that exceeded national needs.*

The study offers a comprehensive re-conceptualization of the transformation of Ukraine's defense-industrial complex after 1991, interpreting it as the outcome of structural governance decisions and strategic constraints of the transitional period rather than as an automatic consequence of the collapse of the Soviet Union.

At the same time, it has been proven that the Ukrainian defense-industrial complex (DIC) developed according to the post-Soviet model, which is characterized by low adaptability to external challenges and the inability to effectively meet the needs of the defense forces, high dependence on state funding, insufficient transparency, as well as weak financial discipline and executive responsibility.

It was found that during the 1990s and early 2000s, the state budget was replenished mostly by exporting surplus stocks of Soviet weapons and ammunition from warehouses, but such actions did not stimulate technological renewal or investment in new developments.

The key factors that influenced the formation of a full-fledged domestic defense industry are outlined: the transition from a planned to a market economy; transformation of management methods; lack of a developed regulatory framework; disruption of integrated production cycles.

It was determined that the legacy of Ukraine's military-industrial complex required diversification of production, technological modernization, reduction of dependence on Russia, adaptation to market conditions and new geopolitical realities. Effective realization of this potential required systemic reforms, state

support, and integration into international defense cooperation to preserve and develop defense capabilities in the context of independence.

It is emphasized that in the absence of a comprehensive state strategy and against the backdrop of geopolitical instability, a significant part of this heritage has either been lost or not fully realized.

Keywords: *military-industrial complex, defense-industrial complex, Armed Forces of Ukraine, economy, arms exports, institutional reforms.*

Постановка проблеми

Після відновлення незалежності у 1991 році Україна успадкувала потужний потенціал для виробництва майже всіх основних типів озброєнь. Зокрема серед ключових сфер, де український ОПК на початку 1990-х зберігав високий науково-технічний потенціал і міжнародну конкурентоспроможність варто виокремити: розробку радіолокаційних систем (радіолокаційні комплекси для протиповітряної оборони, радары цілевказання для зенітно-ракетних комплексів (ЗРК) та морської артилерії, засоби артилерійської розвідки, системи моніторингу космічного простору); системи радіо- та радіотехнічної розвідки (комплекси стратегічного радіоконтролю, пасивні засоби радіотехнічної розвідки), кораблебудування (проекування та виробництво бойових кораблів різних класів); авіабудування (створення та серійне виробництво військово-транспортної авіації); бронетанкову техніку (розробка та виготовлення броньованих бойових машин і спеціалізованої техніки); ракетобудування: (проекування та виробництво бойових ракет малої, середньої й великої дальності, включаючи стратегічні системи).

Водночас розвиток українського ОПК на початку 1990-х ускладнювали три системні проблеми як глибока економічна криза, що унеможливила стабільне фінансування галузі, політика демілітаризації з

скороченням Збройних Сил, згортанням дослідно-конструкторських робіт (ДКР) та зменшенням державного оборонного замовлення, технологічна залежність від оборонної промисловості РФ. Ці фактори спричинили кризу ОПК, що призвела до втрати динаміки розвитку та нездатності досягти рівня сучасних виробників озброєнь.

Розпад СРСР додатково дестабілізував структуру й контроль над українськими оборонними підприємствами: зникла централізована система управління, порушилися виробничі та коопераційні зв'язки, посилилася залежність від РФ, а також виникли виклики управління й фінансування в нових економічних і політичних умовах незалежності [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У науковій літературі проблематика розвитку оборонно-промислового комплексу України розглядається фрагментарно та з різних методологічних позицій. Вона знайшла відображення в наукових напрацюваннях Горбуліна В., Шеховцова В., Шевцова А. [2], де зроблено акцент на його ролі у забезпеченні обороноздатності держави, однак залишаючи поза межами аналізу інституційні та економічні механізми трансформації галузі в пострадянський період. У межах свого дослідження В. Бадрак, С. Гончаров, А. Міхненко [3] проаналізували стан сучасних систем озброєння та ідентифікували потенційні загрози, пов'язані з ескалацією військових конфліктів, хоча ці дослідження мають переважно прикладний характер і не розкривають структурних причин деградації оборонно-промислового потенціалу. Питання забезпечення конкурентоспроможності галузей національної економіки й окремих підприємств, а також формування експортного потенціалу оборонно-промислового комплексу України розкриті в працях Аванесової Н., Колодяжної Т. [4], хоча у цих працях недостатньо проаналізовано вплив спадщини радянської військово-промислової системи та державної політики 1990-х – початку 2000-х років на

довгострокову стагнацію галузі. Проблематиці повоєнного відновлення українського оборонно-промислового комплексу присвячена розвідувально-дослідницька робота О. Письменного, С. Кречко, А. Бестюк [5], які, щоправда фокусуються на перспективних сценаріях розвитку, однак майже не проблематизують причини втрати значної частини промислового та технологічного потенціалу в попередні десятиліття. Відтак, наявні дослідження або концентруються на окремих аспектах функціонування ОПК, або мають прикладний чи прогностичний характер, що зумовлює потребу в комплексному аналізі пострадянської трансформації оборонно-промислового комплексу України з урахуванням управлінських, економічних та інституційних чинників.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас залишається недостатньо дослідженою спадщина оборонно-промислового комплексу України, після відновлення нею незалежності у 1991 році. Відсутність досліджень у цьому напрямку обмежує розуміння еволюції ОПК як ключового елемента національної безпеки та економічного потенціалу держави.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є дослідити спадщину військово-промислового комплексу СРСР в Україні після відновлення незалежності 1991 р. Для розв'язання поставлених завдань застосовано переважно класичні історичні методи дослідження. Зокрема за допомогою хронологічного методу вдалося простежити закономірності розвитку ОПК, а проблемно-тематичний метод дозволив структурувати матеріал за ключовими проблемами та виявляти еволюцію через причинно-наслідкові зв'язки. Застосування переважно класичних історичних методів зумовлює певні методологічні обмеження дослідження, зокрема обмежену можливість кількісного вимірювання ефективності трансформаційних процесів та порівняльного аналізу з іншими

пострадянськими моделями розвитку ОПК. Хронологічний і проблемно-тематичний підходи дозволяють реконструювати логіку еволюції ОПК, однак менш підходять для оцінки економічної результативності управлінських рішень і впливу зовнішніх ринкових чинників.

Виклад основного матеріалу. Оборонно-промисловий комплекс уперше сформувався у США та СРСР у період «холодної війни». За відсутності активних воєнних дій між цими наддержавами розгорнулася безпрецедентна «гонка озброєнь», внаслідок чого ключовим чинником національної могутності стала здатність держави самостійно розробляти та масово виробляти сучасне озброєння й військову техніку на передовому науково-технічному рівні, не залежно від зовнішніх постачальників чи обмежень.

У СРСР функціонувала жорстко централізована система планування й управління військово-промисловим комплексом (ВПК), де ключовими органами були: головним плануючим — оборонний відділ Державного планового комітету народного господарства СРСР (Держплану), контролюючим – Державна комісія Ради Міністрів СРСР з питань військово-промислового комплексу, а виконавчим – дев'ять спеціалізованих міністерств оборонного профілю.

Зменшення міжнародної напруги з середини 1980-х років зумовило необхідність реформування військово-промислового комплексу з боку урядів США та СРСР. У Радянському Союзі ці трансформації зводилися переважно до конверсії оборонних підприємств (тобто переорієнтації на виробництво цивільної продукції), що призвело до кризи у ВПК та різкого обвалу виробництва в суміжних галузях промисловості [6]. Зазначимо, що у період існування СРСР Україна залишалася одним із провідних центрів радянського військово-промислового комплексу, забезпечуючи при цьому масштабне виробництво озброєння та різних видів військової техніки,

включно з найсучаснішими зразками. На її території було зосереджено значну кількість ключових підприємств оборонного призначення загальносоюзного рівня. Зокрема, Харківський танковий завод, один із найбільших у Союзі, протягом 1980-х років нарощував виробничі потужності, зокрема створив зразки бойових машин Т-64БМ та Т-80УД. У Дніпропетровську функціонував найбільший у світі завод ракетно-космічного профілю – Південний машинобудівний завод («Південмаш»), основним замовником якого виступало військове відомство СРСР. У Павлограді на машинобудівному заводі здійснювалося виробництво міжконтинентальних балістичних ракет типу СС-24.

Частка продукції військового призначення в обсягах виробництва підприємств радіоелектронної промисловості наприкінці 1980-х років сягала, за деякими оцінками, 60%. Фактично майже всі промислові підприємства республіки були інтегровані у військове виробництво. На них існували так звані закриті виробничі підрозділи, де зосереджувалися висококваліфіковані трудові ресурси – інженерно-технічний персонал, науковці. Водночас, більшість українських підприємств не мали замкненого виробничого циклу: 70–80% кінцевої продукції випускалося на території Російської Федерації, а до 80% комплектуючих поставлялися з інших союзних республік. У цілому лише 3–4% номенклатури озброєння та військової техніки вироблялися в УРСР із повним виробничим циклом. Крім того, майже всі оборонні підприємства України мали своїх функціональних «двійників» у Російській РСР.

Варто зауважити, що Україна тривалий час залишалася насиченим військовою інфраструктурою плацдармом: на її території було розміщено третій у світі за обсягами ядерний арсенал. Зокрема, це 46 шахтних пускових установок з ракетами СС-24, оснащеними 460 ядерними боєзарядами, 130 ракет СС-19 з 780 боєзарядами – загалом 1240 бойових частин. Тут

дислокувалися три загальновійськові армії, дві танкові армії, чотири повітряні армії, армія протиповітряної оборони та ракетна армія. Сукупна чисельність військовослужбовців, розміщених в УРСР, сягала 780 тисяч осіб. [7, с.29-30].

З часом постійне зростання частки військових витрат у структурі державних фінансів СРСР перетворилося на надмірний економічний тягар для всіх союзних республік. Військово-промисловий комплекс (ВПК), що характеризувався розгалуженою інфраструктурою, становив ключовий елемент монополізованої планової економіки Радянського Союзу. Собівартість продукції військового призначення значно перевищувала вартість цивільної – у середньому втричі.

Економіка Української РСР вирізнялася високим ступенем мілітаризації: наприкінці 1980-х років на її території зосереджувалося близько 30% виробничих потужностей загальносоюзного ВПК, що охоплювало приблизно 3,5 тис. підприємств та установ із чисельністю персоналу близько 3 млн осіб. Україна відігравала провідну роль у виробництві широкого асортименту озброєнь, зокрема засобів масового ураження, а також розміщувала військові полігони, ракетні комплекси та великі склади боєприпасів.

Відзначимо, що протягом 1970–1980-х рр. переважна більшість підприємств Української РСР певною мірою була залучена до виконання оборонних замовлень. Водночас український сегмент загальносоюзного ВПК здебільшого не забезпечував замкненого циклу виробництва: частка озброєння та військової техніки, виготовленої на території УРСР повним циклом, становила лише 3–4% від загальної номенклатури.

У структурі радянської економіки ВПК фактично функціонував як «держава у державі». Його інфраструктура займала значні території – близько 42 млн га, – де розміщувалися військові бази, аеродроми, полігони,

радгоспи, порти, військові містечка, мережа закритих адміністративно-територіальних утворень, підприємства з умовною нумерацією та науково-виробничі центри.

Зазначимо, що Радянський Союз упродовж десятиліть демонстрував пріоритетність оборонного виробництва, зосереджуючи ресурси на нарощуванні обсягів виготовлення танків, ракет, гвинтокрилів, водночас ігноруючи розвиток цивільної продукції широкого вжитку, такої як телевізори, холодильники чи пральні машини. Директивна модель економіки, що поєднувала дуалістичну природу військово-промислового комплексу з формально єдиним народногосподарським комплексом, не забезпечувала належної ефективності. Централізоване планування стримувало підприємницьку ініціативу, не сприяло оптимізації міжреспубліканського поділу праці та кооперації [8, с.12-13].

Варто наголосити, що вже у другій половині 1980-х років в економіці СРСР проявилися кризові явища, що спричинили трансформації як у суспільстві загалом, так і в соціально-економічній сфері. Серед ключових негативних тенденцій слід виокремити уповільнення темпів зростання як кількісних, так і, особливо, якісних економічних показників; надмірний розвиток військово-промислового комплексу (ВПК) із значним навантаженням на економіку; дисбаланс у виробництві споживчих товарів; а також недостатні темпи впровадження науково-технічного прогресу у виробничі процеси.

Радянський Союз зіткнувся з нагальною потребою реагувати на нові глобальні виклики, проте централізована та бюрократизована економічна система вирізнялася жорсткістю й негнучкістю, що суттєво ускладнювало реформи. Низька адаптивність господарського механізму до інновацій перешкоджала впровадженню якісно нових технологій. Основними

детермінантами кризи стали застаріла індустріальна модель господарювання та відсутність досвіду ефективного управління в ринкових умовах.

Промислова структура дедалі більше не відповідала вимогам постіндустріального суспільства, що передбачало її монополізацію та диверсифікацію. Досягнення якісних змін було можливе лише через структурні реформи в економіці й соціальній сфері, а також скорочення витрат на гонку озброєнь. Розпад СРСР став кульмінацією глибокої внутрішньої кризи тоталітарної системи, яка виявилася неспроможною адаптуватися до процесів модернізації та демократизації, що назрівали як у центрі, так і на периферії багатонаціональної держави.

З відновленням незалежності в 1991 році Україна успадкувала значну частину Радянської Армії, дислоковану на її території. Ця спадщина включала три загальновійськові та три танкові армії, один армійський корпус, чотири повітряні армії, армію протиповітряної оборони, ракетну армію, Чорноморський флот, два вузли системи попередження про ракетний напад та інші військові формування. Загальна чисельність особового складу перевищувала 800 тис. військовослужбовців, а парк озброєнь охоплював близько 6,5 тис. танків, 7 тис. броньованих машин, 1,5 тис. літаків, 350 кораблів та 1272 ядерні боєголовки міжконтинентальних балістичних ракет.

Крім того, на початку 1991 р. Україна володіла третім за величиною ядерним арсеналом у світі після США та РРФСР. Основу цього арсеналу склали п'ять дивізій 43-ї ракетної армії Збройних Сил СРСР із стратегічними ракетними комплексами стаціонарного шахтного базування та мобільними установками. Загалом на території України дислокувалося 176 міжконтинентальних балістичних ракет, зокрема 130 ракет РС-18 (рідинне паливо) з шістьма ядерними боєголовками кожна та 46 ракет РС-22 (тверде паливо) з десятьма боєголовками. Додатково наявно було близько 2,5 тис. одиниць тактичної ядерної зброї. Військово-повітряні сили України

включали 44 стратегічні бомбардувальники типів Ту-95МС та Ту-160, оснащені до 500 крилатими ракетами з ядерними боєголовками. [9].

Варто додати, що усі підприємства ОПК у 1991 році перебували у державній формі власності. Серед найвідоміших — Харківський завод ім. В. О. Малишева (виробництво та модернізація танків, бронетранспортерів), Харківське конструкторське бюро з двигунобудування, Кременчуцький автомобільний завод (КрАЗ), Миколаївський бронетанковий завод, Харківський завод спеціальних машин та інші.

У 1990 році на заводі ім. Малишева разом із філіями працювало близько 100 тис. осіб. Під час пакистанського танкового контракту (1996–1999 рр.) підприємство досягло річного обсягу виробництва 110 одиниць – максимуму за період незалежності України.

Переважна більшість підприємств сучасного українського ОПК у радянський період підпорядковувалася союзним відомствам і була інтегрована в коопераційні зв'язки з російськими підприємствами для продукції військового та подвійного призначення. До структури новоствореного Міністерства оборони України у 1991 році передали військові частини-підприємства з ремонту озброєння, більшість з яких згодом увійшла до концерну «Укроборонпром».

Додамо, що науково-дослідні установи України, включно з підрозділами НАН України, виконували понад 4500 фундаментальних і прикладних досліджень оборонного спрямування. Українські кібернетики розробили мережу обчислювальних центрів та автоматизовані системи управління для ЗС СРСР. У ракетних технологіях КБ «Південне» створило МБР РС-20 («Сатана») — основу ядерного арсеналу. ДП «Антонов» та понад 25 авіапідприємств спеціалізувалися на військово-транспортній авіації.

Водночас з 1991–1995 рр. близько 65% українських підприємств і НДІ втратили доступ до російських оборонних замовлень через переорієнтацію РФ на внутрішнє забезпечення ЗС з обмеженим співробітництвом. [10].

Після розпаду СРСР у 1991 році Україна успадкувала значні запаси радянського озброєння та боєприпасів, обсяги яких суттєво перевищували національні оборонні потреби. Водночас завершення глобального біполярного протистояння та зменшення геополітичної напруги спричинили скорочення попиту на озброєння на міжнародному ринку. Це призвело до майже повної зупинки діяльності більшості оборонних підприємств України, а відсутність ефективного державного управління посилила системну деградацію галузі.

Протягом тривалого періоду бюджет поповнювався за рахунок експорту залишків радянської зброї зі складів, що слугувало важливим джерелом валютної виручки, але не сприяло стратегічному оновленню ОПК. Завдяки кваліфікованому кадровому потенціалу радянської спадщини та відносно низькій вартості робочої сили українські підприємства привертати увагу західних компаній як платформи для аутсорсингу військового виробництва.

Водночас на початку 2000-х років запаси радянської зброї вичерпалися, а обсяги експорту неухильно скоротилися. Для підтримки ОПК почали застосовуватися державні дотації, мета яких полягала у збереженні стратегічно важливих виробничих потужностей. Насправді розподіл коштів часто був непрозорим і здійснювався між керівництвом галузі та адміністрацією підприємств – так званими «червоними директорами». Колишні промислові гіганти, такі як ДП «Антонов», Миколаївський суднобудівний завод та Південний машинобудівний завод (Південмаш), перетворилися з провідних платників податків на найбільш дотаційно-залежні суб'єкти економіки.

До того часу значна частка кваліфікованих фахівців покинула оборонний сектор, перейшовши до цивільних галузей. На підприємствах домінував трудовий ресурс із низькою мобільністю та відсутністю оновлення. Для легітимації бюджетного фінансування започаткували практику публічних декларацій, стратегічних програм та анонсів розробок, які переважно залишалися нереалізованими – так звана «епоха великих обіцянок», що замінила конкретні результати демонстративними заявами.

Додатковим джерелом доходів стали міжнародні програми утилізації озброєнь, що призвело до переорієнтації частини підприємств із виробництва на демонтаж та знищення озброєнь. Лише окремі компанії адаптувалися до нових умов, зберігши виробничу базу та коопераційні зв'язки з Російською Федерацією для постачання продукції чи послуг [11].

Водночас політика реформування Збройних Сил України та оборонно-промислового комплексу (ОПК) ґрунтувалася на трьох основних принципах: скороченні чисельності особового складу й обсягів озброєнь у військових угрупованнях; оснащенні військ сучасними зразками озброєння та військової техніки (ОВТ); а також переорієнтації ОПК на виробництво перспективних моделей озброєнь.

Можемо стверджувати, що на початковому етапі було допущено низку стратегічних помилок, зокрема: відсутність прогнозування змін ключових економічних показників держави в умовах трансформації; недооцінку ресурсних обмежень та прискорених темпів виведення ОВТ з експлуатації через вичерпання технічного ресурсу; розробку обґрунтованих механізмів компенсації ризиків, пов'язаних із взаємозалежністю українського ОПК та оборонної промисловості РФ у разі погіршення військово-технічного співробітництва [12].

У вищих ешелонах влади України сформувалося розуміння критичного виснаження резервів зброї та техніки, отриманих після розпаду

СРСР. Відбулося значне зниженням науково-технічного потенціалу, технологічне і виробниче відставання, масовий відтік кваліфікованих кадрів. При цьому варто підкреслити, що держава володіла лише мінімальною часткою вітчизняних підприємств, задіяних у виробництві озброєнь [13].

Станом на 2014 рік вже було відчутно ознаки суттєвої застарілості озброєння та військової техніки. Відтак з початком анексії Криму та збройного конфлікту на Донбасі державі довелося ініціювати заходи з посилення оборонно-промислового потенціалу. Однак цей процес, попри тиск і підтримку з боку міжнародної спільноти, стримувався дефіцитом інвестицій, застарілою технічною базою, а також корупції в секторі ОПК [14].

Попри свою інтенсивність, російсько-українська війна в 2014 році не стала каталізатором комплексного оновлення оборонної галузі. До того ж окупація Криму та частини Донбасу призвела до втрати значної кількості спеціалізованих підприємств, що суттєво послабило виробничі потужності галузі. Попри зростання державних замовлень для потреб армії, які дозволяли забезпечувати ЗСУ необхідними ресурсами, системних реформ не відбулося. [15].

Висновки. Можемо підсумувати, що спадщина радянського військово-промислового комплексу (ВПК) забезпечила Україні конкурентоспроможність на світовому ринку озброєнь, проте була тісно інтегрованою в централізовану союзну систему. Фактично Україна виконувала роль технологічного донора для російської економіки та ВПК.

Розпад СРСР призвів до деструктуризації централізованої системи управління, розриву коопераційних зв'язків і припинення стабільного фінансування, що спричинило глибоку кризу українського ВПК. Економічний спад, політика демілітаризації, скорочення державних оборонних замовлень значно послабили оборонну промисловість. Водночас

спадщина ВПК України потребувала диверсифікації виробництва, технологічної модернізації, зменшення залежності від Росії, адаптації до ринкових умов і нових геополітичних реалій. Будь-які зрушення у сфері ОПК вимагали системних реформ, державної підтримки та інтеграції в міжнародні оборонні кооперації для збереження й розвитку оборонних спроможностей у контексті незалежності.

Отже, оборонно-промисловий комплекс України після розпаду СРСР мав значний потенціал, але потребував глибоких трансформацій через розрив коопераційних зв'язків, скорочення кількості підприємств і персоналу, а також адаптацію до політичних реалій суверенної держави. Такий стан вітчизняної оборонної галузі створював передумови для системних реформ, часткова реалізація яких відбулася лише після 2014 року.

Список літератури

1. Як Україні виготовляти сучасну зброю // Інформаційно-аналітичний центр «Мілітарний». 2025. URL: <https://military.com/uk/blogs/yak-ukrayini-vygotovlyaty-suchasnu-zbroyu/> (дата звернення: 03.11.2025).
2. Горбулін В. П., Шеховцов В. М., Шевцов А. І. Вхідження ОПК України в європейський оборонно-промисловий простір // Науково-аналітичний збірник НІСД. Київ : НІСД, 2015. Вип. 1. С. 5–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2015_1_3 (дата звернення: 03.11.2025).
3. Бадрак В. І., Гончаров С. М., Міхненко А. М. Особливості реформування збройних сил та оборонно-промислових комплексів країн Центральної та Східної Європи : аналіт. дослідж. / за заг. ред. В. І. Бадрака. Київ : ЦАКР, 2014. 192 с.
4. Аванесова Н. Е., Колодяжна Т. О. Аналітичний погляд на експортні перспективи ОПК України у контексті глобального ринку озброєнь

// Вісник економіки транспорту і промисловості. 2018. № 64. С. 109–117.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetr_2018_64_17 (дата звернення: 03.11.2025).

5. Письменний О. Є., Кречко С. М., Бестюк А. О. Розвиток ОПК України в умовах війни та повоєнного відновлення // *Social Development and Security*. 2024. Vol. 14, No. 2. P. 74–81.
DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2024.14.2.8>.

6. Otsabryk I. The defence industrial complex of Ukraine in an economy of post-industrial society: analysis and perspectives // *Baltic Journal of Economic Studies*. 2016. Vol. 2, No. 2. P. 404–418.
DOI: [10.30525/978-9934-571-28-2_21](https://doi.org/10.30525/978-9934-571-28-2_21).

7. Даниленко В. М. Україна в 1985–1991 рр.: остання глава радянської історії. Київ : Інститут історії України НАН України, 2018. 278 с.

8. Даниленко В. М., Коцур В. П. Українська незалежність як історична неминучість // *Український історичний журнал*. 2024. № 4. С. 12–13.
DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.04.004>.

9. Український прорив: безпека й оборона // *Укрінформ*. 2020.
URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3085312-ukrainskij-proriv-bezpeka-j-oborona.html> (дата звернення: 02.11.2025).

10. ОПК, який Україна втратила // *ZN.UA*. 2020.
URL: <https://zn.ua/ukr/ukraina-1991-2020/opk-jakij-ukrajina-vtratila.html> (дата звернення: 02.11.2025).

11. Виробництво боєприпасів в Україні: що лишилось від СРСР та що набули // Інформаційно-аналітичний центр «Мілітарний».
URL: <https://military.com/> (дата звернення: 02.11.2025).

12. Оборонне будівництво в Україні: проблемні питання розвитку ОПК й підходи до їх вирішення // *ZN.UA*. URL: https://zn.ua/ukr/internal/oboronne_budivnitstvo__v_ukrayiniproblemni_pitannya_

rozvitku__opk_u_pidhodi_do_yih_virishennya.html (дата звернення: 04.11.2025).

13. Куцька О. О. Періодизація функціонування оборонно-промислового комплексу України у 1991–2021 роках // Воєнно-історичний вісник. 2022. Т. 43, № 1. С. 25–42. DOI: 10.33099/2707-1383-2022-43-1-25-42.

14. Як відроджується український ОПК // Незалежна антикорупційна комісія (НАКО). URL: <https://nako.org.ua/news/yak-vidrodzujetsya-ukrayinskii-opk> (дата звернення: 06.11.2025).

15. Оборонно-промисловий комплекс та його розвиток під час війни // Finance.ua. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/opk-ukrainy> (дата звернення: 07.11.2025).